

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 598 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr Baxtiyor Islamov	8
Kichik biznesni rivojlantirishda “yashil” iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G’oipnazarov	10
Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System ... Zufarova Nozima Gulamiddinovna	16
Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko’rsatkichlari va ekologik muammolar Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich	24
Yashil budjetlashtirish va uni O’zbekistonda joriy etish istiqbollari Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi	30
Iqtisodiyotda ta’lim va fan integratsiyasining asosiy yo’nalishlari Yormatov Ilmidin Toshmatovich	35
Transport vositalari va yo’llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir Aqzamov Shaxboz Akmalovich	39
Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish A. X. Salamov	44
Biznes-reja baliqchilik xo’jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida Dosmurotova Shaxista Kengashovna	48
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog’liqligi Axmediyeva Aliya Toxtarovna	55
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	63
Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo’llari Shamsiyev Nodir Muratovich	67
Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari Shagazatov Oybek bahodirovich	72
Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo’nalishlari Davlatov Sanjar Abdimannonovich	76
Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	80
Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformatsiyaning muhim yo’nalishlari Yuldasheva Kamola Miraliyevna	84
O’zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) Yoriyeva Farangiz Murodillayevna	89
Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi Nazarova Umida Avazovna	94
Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari Mirzaxodjayev Alisher Botirovich	98
Globallashtirish sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish Mirzayev Musurmon Umidullayevich	103
Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o’rni va ahamiyati Fayziyeva Aziza Azamat qizi	108
Ta’lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich	113
Ta’minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi	119
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	123
Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан Абдурахманова Матлуба Махамадаминовна	129

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari.....	135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich	
Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish	141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:	
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	148
Sultonboeva Munira bahodirovna	
Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar.....	154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li	
Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта	159
С. С. Алиева, А. Назаров	
Erkin iqtisodiy zonalarining faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	167
Sheraliyeva Saida Azatovna	
Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari	170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich	
Инклюзивное образование и его особенности.....	175
Зайнутдинова Умида Джалоловна	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari.....	184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari.....	188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi.....	193
G. Adilova	
Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash.....	197
Mardiyev Nurali	
Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlar.....	203
Yaxyayeva Inobat Karimovna	
Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili	207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li	
Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari	213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna	
O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi	
instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar	226
Eshimov Alisher Dasmurodovich	
Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash	
metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi).....	234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari	245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li	
Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari.....	256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati	
samaradorligini yanada oshirish.....	260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi	
Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli	266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li	
Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari.....	274
Sobirov Otabek Olimjonovich	

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari	277
Kultayev Farxod Shavkatovich	
Tijorat banklari foydasi va rentabilik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish	281
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari	284
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari.....	288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna	
Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati.....	293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li	
Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtrishda tahlil qilish.....	297
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari	302
Abdullayev Boburjon Akbaraliyevich	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	306
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	310
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov	
Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation	319
Mukhlisa Ikramova	
Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri	325
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev	
Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba.....	329
Kadirova Sharofat Amonovna	
Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО “Ўзтемирйўлийловчи”	332
Н. Э. Кахарава	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	337
Sharipov Bobur Anvar o'g'li	
“STEKLOPLASTIK” MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish	342
Musyeva Shoira Azimovna	
Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari	348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova	
Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans.....	353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova	
Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligini KPI orqali baholash uslubiyati.....	357
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari.....	362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari	369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Процессы цифровизации АО “Hududgazta'minot”	373
Хусанов Кахрамон Нишонович	
O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari.....	378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi.....	381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyeich	
Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash.....	386
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	

O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	394
Sh. Madraimov	
Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida	397
Xasanova Lola Mamasharifovna	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	400
B. B. Berkinov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari.....	409
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li	
Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida).....	413
Karimov Bekzodjon Ilxomovich	
Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari	420
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
Финансы или корпоративные финансы	426
Уринов Бобур Насиллоевич	
In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features	432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi	
Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	437
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	
Сокращение уровня бедности в Узбекистане.....	443
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash	448
S. B. Inoyatov	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni barataraf etish yo'llari	453
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari	460
O'lokulova Feruza Mansurovna	
Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili	463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich	
Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati	469
Xalmuxamedova Zebaxon Babaxanovna	
Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari	473
M. Yuldosheva	
Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari	480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili	487
Mirzayev Mirza Abdullayevich	
Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini instituttsional tahlil qilish mexanizmi.....	492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Integrasiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	
Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish	503
Karamatova Noiba Husnitdinovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ.....	517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari	522
Sultanov Baxram Begdullayevich	

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях.....	526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна	
Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri	534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi	
Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin	539
Muminov Akmal Tulkunovich	
Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri	543
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich	
Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari	548
Shukurov Ilxom Safarboyevich	
Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari	555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi	
Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi	560
Yuldashev G'iyos Turabekovich	
Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari	564
Bayjanova Gozsal Sarsengaliyevna	
Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	570
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Секреты интересного урока в начальной школе	577
Гараева Олеся Владимировна	
Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni	580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna	
Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi	584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida	591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich	

BANK XIZMATLARINI RAQAMLASHTIRISH ORQALI SAMARADORLIGINI OSHIRISH

A. X. Salamov

“O‘zmilliybank” AJ Registon bank xizmatlari markazi boshqaruvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada muallifning mintaqada raqamli bank xizmatlarini takomillashtirish bo'yicha olib borgan izlanishlari, raqamli bank xizmatlarini xorij tajribasi, infratuzilmasi, bank xizmatlari sifatini oshirishda raqamli texnologiyalarni o'rni va qo'llash bo'yicha fikrlari keltirilgan hamda taklif-tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: bank, xizmat, servis, raqamli iqtisodiyot, raqamli texnologiya, banking, raqamli bank, samara, takomillashtirish, “TBC bank”, “Anorbank”, tijorat banklar.

Abstract: This article presents the author's research on improving digital banking services in the region, foreign experience in digital banking services, infrastructure, the role and application of digital technologies in improving the quality of banking services, as well as suggestions and recommendations.

Key words: bank, service, digital economy, digital technologies, banking, digital banking, efficiency, improvement, TBS Bank, Anorbank, commercial banks.

Аннотация: В данной статье представлены авторские исследования по совершенствованию цифровых банковских услуг в регионе, зарубежный опыт цифровых банковских услуг, инфраструктура, роль и применение цифровых технологий в повышении качества банковских услуг, а также предложения и рекомендации.

Ключевые слова: банк, сервис, цифровая экономика, цифровые технологии, банковское дело, цифровой банкинг, эффективность, совершенствование, “ТБС банк”, “Анорбанк”, коммерческие банки.

KIRISH

Raqamli iqtisodiyotga o'tish sharoitida mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar mamlakat rivoji uchun ozining muhim hissasini qo'shib, aholi farovonligini yuksaltirishiga xizmat qilmoqda. Ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning rivojlanishida asosiy lakomotivlarning biri sifatida bank tizimi keltirib o'tish maqsadga muvofiqdir. Mamlakatimizda bank tizimi faoliyatini tashkil etish, uni rivojlantirishga alohida imtiyozlar hamda e'tibor qaratilib kelinmoqda. Bank tizimi faoliyati hozirgi vaqtda iqtisodiy jarayonlarning barcha jabhalariga tobora kuchliroq kirib bormoqda. Ammo uning milliy iqtisodiyotdagi samaradorligi ko'p jihatdan yangicha ijtimoiy mehnat munosabatlarini shakllantirish, texnologik modernizatsiyalash va rivojlantirishga bog'liq bo'lib qolmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev “...iqtisodiyotning barcha sohalarini raqamli texnologiyalar asosida yangilanishini ko'zda tutadigan “Raqamli iqtisodiyot milliy konsepsiyasi”ni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish kerak”^[1]. deb ta'kidlaganlari, mamlakatimiz iqtisodiyot tarmoqlarini bosqichma-bosqich raqamli texnologiyalar dasturiga o'tkazishni hamda 2030-yilga kelib yalpi ichki mahsulotda uning ulushini kamida 30 foizga o'stirish kabi ustuvor maqsadlarni belgilab berilganligi hamda ushbu maqsadni amalga oshirishimiz uchun ustuvor vazifalarni bajarishimizni oldimizga qo'ymoqda. Bunday vazifalarni amalga oshirish iqtisodiy islohotlarning ustuvor vazifalari qatoridan joy olib, bank tizimini rivojlantirish zamonaviy ko'rinishga keltirishni taqozo etmoqda. Buning samarali yechimi sifatida raqamli banklar faoliyatini rivojlantirish orqali aholi turmush farovonligini ta'minlash asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Bu holat o'z navbatida ijtimoiy ishlab chiqarish jarayonlarini yangi iqtisodiy tartiblarga o'tishni jadallashtirib, insonlar ijtimoiy-iqtisodiy faoliyatining ichki va tashqi jarayonlarini keskin o'zgartiradi, tizimda korrupsiya holatlarini oldini oladi hamda ijobiy siljishlar vujudga kelishiga zamin yaratadi.

Fikrimiz tasdig'i sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning “O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-5296-sonli Farmoni imzolanganach, bank tizimiga chakana bank xizmatlariga ixtisoslashgan “raqamli” banklar va bank bo'linmalarini tashkil etish hamda innovatsion bank texnologiyalaridan foydalangan holda mijozlarga xizmat ko'rsatish

sifatini yanada kengaytirish vazifasi yuklatilgan ^[2]. Shunga ko'ra, O'zbekistonda 2020-yilda "Anorbank" va "TBC bank"lar raqamli bank sifatida ro'yxatga olindi. Bugungi kunda raqamli bank sanalmish "Anorbank" o'z mijozlariga mobil ilovalar yoki statsionar kompyuterlar orqali to'liq raqamli xizmatni taqdim etmoqda.

Yuqorida keltirilgan fikrlarga tayanib faoliyat ko'rsatayotgan an'anaviy banklar faoliyatini diversifikatsiya qilishni takomillashtirish, raqamli banklar faoliyatini keng targ'ib qilish bugungi davrning dolzarb muammolaridan biri bo'lib qolmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Raqamli banklar faoliyati tahlili va uni takomillashtirish yo'llari mavzusidagi tadqiqotlarimiz doirasi, adabiyotlar tahlilida M.K.Avezovning "Raqamli bank xizmatlari va uning afzalliklari" nomli ilmiy maqolasida "ANOR BANK" AJ faoliyati misolida "Raqamli bank" tushunchasiga ta'rif berib o'tilgan, hamda raqamli bank xizmatlarining holati va bankning faoliyati tahlil etilgan. Shuningdek, mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan an'anaviy banklar va raqamli banklarning faoliyatini taqqoslash natijasida mamlakatimizdagi bank xizmatlarini rivojlantirish borasida xulosalar shakllantirilgan ^[3].

M.I.Madraximovning "Tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirish istiqbollari" nomli ilmiy maqolasida masofaviy bank xizmatlarining bank faoliyatidagi ahamiyati, ularni ko'rsatish kanallari va buni yanada kengaytirish imkoniyatlariga oid ilmiy-nazariy qarashlar o'rganib chiqildi. O'zbekiston tijorat banklari amaliyotida masofaviy bank xizmatlarining rivojlanish holati to'plangan statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilingan ^[4].

G.SH.Umirovaning "Raqamli iqtisodiyot sharoitida bank tizimini yanada isloh qilish" nomli ilmiy maqolasida Raqamli iqtisodiyotni hozirgi kundagi o'rni hamda raqamli iqtisodiyot sharoitida bank tizimini yanada isloh qilish yo'llari haqida ma'lumotlar berilgan ^[5].

S.B.Boboqulov, M.B.Boymurotovalarning "Mamlakatimizda raqamli banklar faoliyatini takomillashtirish yo'llari" mavzusidagi ilmiy maqolasida mualliflar tamonidan raqamli iqtisodiyoti sharoitida raqamli banklar faoliyati tatbiq etilgan bo'lib, soha faoliyatini rivojlantirish bo'yicha tahlillar, nazariy qarashlar va banklar faoliyatini rivojlantirish bo'yicha izlanishlar olib borilgan. Shuningdek, mamlakatimizda raqamli banklar faoliyatini rivojlantirishga oid taklif va tavsiyalar berilgan ^[6].

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu maqolaning tadqiqot jarayonida raqamli iqtisodiyoti sharoitida banklar va raqamli banklar faoliyatini rivojlantirish, uni tashkil etish bo'yicha izlanishlar tahlil etilib o'rganilgan. Shuningdek, bir qator usullardan foydalanish asosida o'rganilgan, jumladan, xorijiy tajribalarni monografik tahlillar natijalarini monografik tadqiqot, analiz va sintez, tizimli tahlil kabi iqtisodiy usullar asosida mamlakatimizda banklar faoliyatini raqamlashtirish, raqamli banklar faoliyatini rivojlantirish bo'yicha imkoniyatlarni ochib berishda ahamiyat kasb etgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekistonda bank xizmatlari bozorini rivojlantirish va banklararo raqobat sharoitida mijozlarga ko'rsatiladigan bank xizmatlarining samaradorligini oshirishda jahon banklari tajribasidan foydalanish, tashkil etilgan bank xizmatlari bozorini rivojlantirish muhim omilga aylanishi lozim. Bunga bog'liq bo'lgan holatlar quyidagilar:

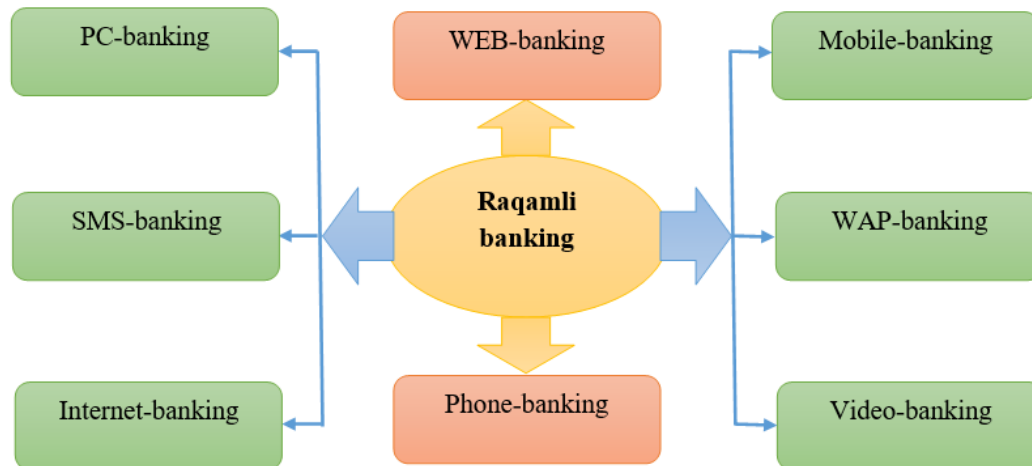
- xorij tajribasidan foydalanish samaradorligi banklarimizning yevropa kliring to'lov tizimi doirasida hisob-kitoblarni o'tkazishning zamonaviy shartlariga moslashish darajasi;
- raqamli bank xizmatlarini yaratish uchun zarur internet tezligi, uzluksizligi va foydalanish ko'nikmasini shakllantirish;
- "investitsion elektron" bank xizmatlarini rivojlantirish;
- korporativ moliya sohasi, aktivlarni boshqarish, ssuda kapitallari bozorida raqamli bank xizmatlarining rivojlanishi uchun xalqaro kredit tarixini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi ^[7].

Yuqorida aytib o'tilgan fikrlarga tayangan holda bank xizmatlarining xorij tajribasidan unumli foydalanib, namunaviy to'plamlarni mamlakatimiz bank tizimi va mijozlar uchun unumli xizmatlar paketini shakllantirishni taqozo etmoqda.

Yurtimizdagi har bir tijorat banki uchun rivojlangan davlatlardagi banklar amaliyotini o'rganish va zamonaviy xizmat ko'rsatish texnologiyalariga ega bo'lish muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqaro munosabatlarga kirishar ekan, har bir bank xorijiy banklar orqali hisob-kitoblar o'tkazishi va xalqaro standartlarga rioya qilishi talab etiladi. Jahon iqtisodiyoti globalizatsiyasi sharoitida tashqi iqtisodiy faoliyatga xizmat ko'rsatish ahamiyati ortib bormoqda, bu holat investitsion, konsultatsion, informatsion xizmatlar, aktivlarni boshqarish kabi xizmat turlari hajmi ortib borayotganligi bilan izohlanadi. Xizmat ko'rsatishda turli telekommunikatsion vositalar: telefon, faks, internetdan foydalanilmoqda. Bu esa o'z navbatida banklar tomonidan IT, raqamli texnologiyalar va personalga ajratayotgan mablag'lar hajmining ortib borishiga olib kelmoqda. Tahlil natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, bank sohasini raqamlashtirishga sarflanayotgan mablag'lar jami bank xarajatlarining 17% ini tashkil etayotganligi bu sohaga katta e'tibor berilyotganligini bildirmoqda.

Innovatsion iqtisodiyoti sharoitida raqamli banklar faoliyati muhim va ahamiyatli bo'lib soha va tarmoqlar rivoji, shuningdek, jismoniy shaxslarga arzon, sifatli hamda qulay xizmat ko'rsatish bilan ajralib turadi ^[6]. Masalan, ma'lumotlar omborini boshqarish, to'lov tizimlarini ta'minlash, moliyaviy kreditlar berish va boshqa xizmatlarni masofadan turib "online" shaklda amalga oshirishi mumkin. Bunday banklar yordamida o'zining hisob raqamini boshqarish, pul o'tkazish va qabul qilish, kartalarni ishlatish, hamda elektron mablag' o'tkazish mumkin bo'ladi.

Ana shunday jarayonlarda banklar o'z faoliyatini gibrit shaklda amalga oshirish jarayoniga alohida e'tibor berishmoqda.

1-rasm: Hozirgi davrda raqamli banking shakllari ^[8]

Yuqorida keltirilgan 1-rasm ma'lumotlaridan shunday xulosa qilishimiz mumkinki, raqamlashtirish natijasida bank xizmatlari ko'rsatish turlari va shakllari ko'payib bormoqda. Ayniqsa raqamli bank shakllari o'zining tezkorligi, shaffofligi, qulayligi hamda samaradorligi bilan ajralib turmoqda. Ayniqsa hozirgi vaqtda an'anaviy banklar faoliyatini integratsiyalashuv natijasida mobil banking raqamli xizmatlari aholi orasida ishonch qozonib kelmoqda. Bu esa asta sekinlik bilan an'anaviy banklarning ham kelajakda to'laqonli raqamli ko'rinishga o'tishiga zamin bo'ladi ^[9]. Buning natijasida an'anaviy banklar faoliyati xizmat ko'rsatish xarajatlarini keskin sur'atlarda qisqarishi, xizmat ko'rsatish sifatining yuksalishi, keng miqyosda xizmatlarni tashkil etishi, 100 % "bank-mijoz"ning "online" rejimida o'zaro hamkorligi, 24/7 rejimida tezkor, qulay, ishlaydigan aloqa markazi va kapitallashuvning kengayishga olib keladi. Shu bilan birgalikda ta'kidlab o'tish joizki raqamli banklar faoliyatiga ham kiberhujumlarning soni ortishi, "fizshing", "Shellcoders & Reverser", "spam" xakerlik hujumlarining tizimda qotish holatlarini vujudga kelishi kabi salbiy holatlar ham ko'payishi mumkin. Ammo shu bilan birgalikda ularning hujumlariga qarshi aks ta'sir etuvchi himoya tizimlari ham takomillashib boraveradi. Xulosa qilib salbiy oqibatlaridan ko'ra ijobiy oqibatlari ko'proq ekanligini ko'rishimiz mumkin ^[10].

Community Bank Competitiveness Survey ma'lumotlariga ko'ra Amerikadagi internet banking sezilarli qismi (92%) bankga hisob bo'yicha ko'chirma olish uchun internetdan murojaat qilishadi. Qariyb shuncha foydalanuvchilar (91%) hisoblarining holati va amalga oshgan o'tkazmalarni kuzatadilar. Internet orqali to'lovni (83%)ni foydalanuvchilar amalga oshirishadi, lekin baribir kredit mavjud tarmoqlarda 6% amerikalik tomonidan olinadi ^[11] (1-jadval).

1-jadval: AQSHda turli internet banking xizmatlarining qo'llanilishi faolligi (2022-yil, foizda)

1	Hisob bo'yicha ko'chirma	92 %
2	Davrdagi o'tkazmalarni ko'rish	91 %
3	Hisoblar to'lovi	83 %
4	Moliyaviy kalkulyator	79 %
5	Chek buyurtmasi	61 %
6	To'lovni bekor qilish	59 %
7	Kreditga ariza	39 %
8	Hisob raqami ochilishi	29 %
9	Internet-treyding	10 %
10	Hisobni yopish	9 %
11	Kredit olish	6 %

Fikrimizcha, raqamli bank tizimida ishlashga o'zgarishi bu – yangi axborot texnologiyalarini rivojlanishi va butun dunyo bo'ylab faol tarqalishiga javob hisoblanadi hamda raqamli texnologiyalar nafaqat mahsulot va xizmatlar sifatini oshiradi, ortiqcha xarajatlarni kamaytiradi. Boshqacha aytadigan bo'lsak, raqamli bank xizmatlarini rivojlantirish mamlakat bank-moliya tizimi ravnaqining muhim yo'nalishi bo'lib xizmat qiladi.

Yuqoridagi keltirilgan fikrlar shundan darak beradiki, bank jadal rivojlanish va mijozga yo'naltirilganlik tamoyili asosida taklif etayotgan sifatli xizmatlari mijozlar tomonidan keng qabul qilinmoqda va bank mijozlari soni kundan kunga ortib bormoqda. Bu esa mamlakatimiz bank-moliya tizimida yangi raqamli bank tendensiyasi boshlanganligidan darak beradi. Shu sababli hozirda an'anaviy faoliyat yuritayotgan banklar ham raqamli bank xizmatlarini rivojlantirishga katta e'tibor qaratishlari zamon talabiga aylanib bormoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqorida keltirilgan fikrlarga tayangan holda bank xizmat ko'rsatish faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalangan holda, erishishimiz mumkin. Yuqorida keltirilgan fikrlar va xulosalardan kelib chiqib banklar faoliyatini raqamlashtirish maqsadida quyidagi taklif va tavsiyalar berdik:

Birinchidan, mamlakatimizda faoliyat ko'rsatayotgan raqamli banklar faoliyatini yanada muvofiqlashtirish, ya'ni, xizmat ko'rsatishini erkinlashtirish, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, institutsional islohotlarni keng joriy etish;

Ikkinchidan, mamlakatimizda raqamli banklar faoliyatini rivojlantirish maqsadida kadrlar islohatini amalga oshirish, bank xodimlarini raqamli bank faoliyati rivojlangan xorij mamlakatlarida malaka hamda ko'nikma darajasini oshirish hamda xorij tajribasini samarali usullarini respublikamizda keng targ'ib qilish;

Uchinchidan, masofaviy bank xizmatlarini rivojlanishi mijozlarni identifikatsiya qilishga bo'lgan zaruriyatni yuzaga chiqarishi tabiiy holat. Shuni inobatga olgan holda, barcha mobil bank xizmatlariga mijozga xizmat ko'ratishda xodimni identifikatsiya qilish zaruriyati yuzaga kelganda Ichki ishlar vazirligi ma'lumotlar bazasidan integratsiya qilish imkoniyatlarini yaratib berish;

To'rtinchidan, raqamli banklar filiallarini ko'paytirish va aholining raqamli banklar xizmatlaridan foydalanish savodxonligini oshirish, chunki raqamli banklarning jadal rivojlanishiga avval mamlakat aholisi tayyor bo'lishi kerak.

Ushbu takliflarning amaliyotda tatbiq etilishi natijasida mamlakatimizda raqamli banklarning rivojlanishi, an'anaviy banklarni esa bosqichma-bosqich raqamlashtirish ishlarini amalga oshirishimiz hamda aholi, tadbirkorlarning yashash va rentabelligini yuksalishiga erishishimiz mumkin bo'ladi.

Foydalanilgan Adabiyotlar Ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston–2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida Farmoni. www.lex.uz
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi // Murojaatnoma 2020-yil 25-yanvar. www.lex.uz
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning "2020–2025-yillarga mo'ljallangan o'zbekiston respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida" PF-5992-son Farmoni. Toshkent. 12.05.2020 y. www.lex.uz
4. Khudoykulov, H. A., & Sherov, A. B. "Economy development in corporate governance of joint stock company". Экономика и бизнес: теория и практика, (2021). (3-2), 217-219.
5. Маткулиева, С., & Атабаева, К. "Роль цифровых банковских услуг в развитии отраслей и отраслей экономики". Scientific progress, (2022). 3(2), 360-363.
6. Шеров А. "Олий таълим муассасаларига бюджетдан ташкари маблағларни жалб этишни такомиллаштириш" "Biznes-Эксперт", (2017) (3 (111)), 3.
7. Gontar A.A. "Digital banking as one of the components of the economic security of a credit organization" // Bulletin of the Volzhskiy University im. VN Tatishcheva. –2017. –T.1. –no. 4
8. Murodov F.H. "Raqamli bank xizmatlari va uning afzalliklari" <https://cyberleninka.ru/article/n/raqamli-bank-xizmatlari-va-uning-afzalliklari>
9. Boboqulov S. B. et al. O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari //Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. – 2023. – T. 1. – №. 10. – С. 524-529. <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/2023/11/20/o-zbekistonda-raqamli-iqtisodiyoti-sharoitida-elektron-biznesni-rivojlantirish-yo'llari/>
10. Boboqulov Sanjar Baxronkulovich, Qadamboyeva Dilso'z Doniyor Qizi Raqamli iqtisodiyoti sharoitida innovatsion texnologiyalar asosida tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish istiqbollari // JMBM. 2023. №7. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/raqamli-iqtisodiyoti-sharoitida-innovatsion-texnologiyalar-asosida-tadbirkorlik-faoliyatini-rivojlantirish-istiqbollari> (дата обращения: 10.01.2024).
11. Bobokulov S.B. Diversifying the service field under digitalization //American Journal of Interdisciplinary Research and Development. – 2022. – V. 11. – ISSN Online: 2771-8948. – P. 218-224.
12. www.lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
13. www.stat.uz – O'zbekiston Respublikasi Prezident huzuridagi Statistika agentligi.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.